

Välittämisen välineitä

Kouluammattilaiset ja sukupuolistuneeseen väkivaltaan puuttuminen

Teksti: Satu Lidman
Kuva: Mika Kanerva

Nuoruus on sosiaalisen, kehollisen ja seksuaalisen identiteetin muotoutumisen aikaa, joka tekee yläkoulu- ja lukioikäisistä sekä ammattioppilaitoksissa opiskelevista erityisellä tavalla haavoittuvan ryhmän. Oppilaitoksissa osa väkivallan ja häirinnän muodoista jää kuitenkin tunnistamatta tai niihin puuttuminen koetaan hankalaksi. Kansainvälisessä EU-hankkeessa kehitetään ammattilaisille suunnattua verkkokoulutuspakettia tähän tarpeeseen.

Kiusaamista vai väkivaltaa?

Opetusaloilla työskenteleville tilanteet, joissa nuoren koskemattomuutta loukataan sanallisesti, fyysisesti tai muilla keinoin ovat varmasti tuttuja. Asiasta voi olla omakohtaista kokemusta kouluvuosilta tai siihen on törmännyt ammatissa toimissaan. Näitä tapauksia on totuttu ajattelemaan ”kiusaamisena”, eikä niiden kytköksiä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen välttämättä tiedosteta.

Kouluympäristö ei ole irrallaan muusta yhteiskunnasta, vaan se heijastelee aikaansa ja aikuisten maailmaa. Viime vuosien metoo-keskustelu on tehnyt seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavien tekojen haavoittavuuden tutummaksi kaikissa ikäluokissa. Myös ymmärrys sukupuoli-identiteetin merkityksestä hyvinvoinnille on lisääntynyt.

Näyttää siltä, että moni oppilaitoksissa työskentelevä ammattilainen tunnistaa sukupuolistuneen väkivallan ilmiön, mutta itse käsite ja sen tarkempi sisältö saattavat olla vieraita. Lisäksi kiusaamissanan

Education and Raising Awareness
in Schools to Prevent and Encounter
Gender-Based Violence

Erase GBV -hankkeen logossa perinteinen koululaisen pyyhäkumi pyyhkii pois nuoria haavoittavaa sukupuolistunutta väkivaltaa.

Hankkeen suomalaiset tutkijat Marita Husso, Satu Lidman ja Helena Päivinen haluavat lisätä tietoisuutta nuoriin kohdistuvan sukupuolistuneen väkivallan ilmiöistä.

käyttö hämärtää tekojen vakavuuden ja niiden seurausten pitkäkestoisuuden tiedostamista.

Joskus harmittomilta vaikuttavat sanavalinnat voivat vähätellä uhrin kokemusta, vaikka tarkoituksena olisi auttaa. Osin tästä syystä aikuisiin kohdistuvasta ahdistelusta tai häirinnästä ei enää juurikaan puhuta työpaikkakiusaamisena. Mutta mihin käsitteellä sukupuolistunut väkivalta sitten oikeastaan viitataan?

Erase GBV -hankkeessa sukupuolistunut väkivalta tarkoittaa nuorten välillä tapahtuvaa tai nuoriin kohdistuvaa vahingoittavaa vallankäyttöä, ahdistelua, syrjintää, verkkoympäristössä tapahtuvaa väkivaltaa ja häirintää, sekä henkistä ja fyysistä väkivaltaa, joka kytkeytyy seksuaalioikeuksiin tai sukupuoleen. Ilmiön monitahoisuus tekee sen tunnistamisesta haasteellista, mutta sitäkin tärkeämpää.

Hankkeessa kartoitettiin kasvatusta ja koulutusaloilla vallitsevia käsityksiä sukupuolistuneesta väkivallasta ja siihen liittyvistä koulutustarpeista. Kevään 2020 ryhmähaastattelujen ja verkkokyselyn vastaajina oli aineenopettajia, kuraattoreita, koulupsykologeja ja muita oppilaitoksissa toimivia ammattilaisia sekä näille aloille opiskelevia ja heitä yliopistoissa opettavia. Aineistoa kerättiin Suomessa, Espanjassa ja Kroatiassa.

Tunnistetut ja piiloon jäävät ilmiöt

Suomalaisen aineiston alustava analyysi osoittaa, että osa kouluammattilaisista hahmottaa sukupuolistuneen väkivallan pitkälti perinteisten sukupuoliroolien ja sukupuoleen liittyvien oletusten raameissa; sen ajatellaan olevan esimerkiksi sitä, että pojat koskettelevat tyttöjä vastoin näiden tahtoa. Myös uusia uhkia tunnistettiin.

Erilaisilla digitaalisilla alustoilla tapahtuva loukkaava kommentointi sekä kuvien ja videoiden luvaton levittäminen nähtiin kasvavana ongelmana. Tähän puuttuminen saattoi tuntua haasteelliselta monestakin syystä. Aikuiset ovat voineet tippua teknisen kehityksen kyydistä, eivätkä halitse nuorten hyvin tulevia digitaalisia palveluita. He saattavat myös kokea, että nuorten ”puhelimessa tapahtuvat” asiat ovat oman vastuualueen ulkopuolella.

Kasvavan nuoren hyvinvointiin merkit-

tävästi vaikuttava, mutta liian usein vähälle huomiolle jäävä ongelma liittyy arvotavaan, alistavaan ja loukkaavaan kielenkäyttöön. Homottelu, huorittelu ja sukupuoleen liittyvä vähättely on edelleen kipeän yleistä. Turvaton tai vaientava ilmapiiri voi syntyä, mikäli loukkaaviin sanavalintoihin ei puututa, vaan niiden annetaan tulla osaksi oppilaiden välisen tai oppilaitoksessa vallitsevien puheta-
pojen käytäntöjä.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin nuoriin kohdistuva syrjintä, haukkuminen ja ulossulkeminen erottui aineistossa erityisenä huolenaiheena. Tähän liittyvät myös niin sanotut mikroaggressiot. Sanalla viitataan esimerkiksi harkitsemattomiin sanavalintoihin ja loukkaaviin eleisiin, jotka vahvistavat haitallisia stereotyyppiä. Yksittäin tarkasteltuina ne saattavat vaikuttaa muiden silmissä vähäpätöisiltä, mutta ovat omiaan aiheuttamaan ahdistusta kasautuessaan jatkuvana virtana yhden ihmisen kokemukseksi.

Ehkä hieman yllättäen seurustelusuhteisiin kytkeytyvä kontrolli ja väkivalta eivät juuri nousseet esiin haastatteluisa ja kyselyvastauksissa. Voisiko olla niin, että suomalaisen mielenmaisemaan juurtunut käsitys yksityisyyden kunnioittamisesta vaikeuttaa tunnistamista ja puuttumista myös nuorten kohdalla? Seurusteluväkivallasta saatetaan myös vaieta häpeän vuoksi. On tunnettua, että aikuisten välinen parisuhdeväkivalta jää muun muassa näistä syistä yhä liiaksi piiloon.

Seurusteluväkivalta on kuitenkin olemassa oleva, tietyllä tavalla yleinen ilmiö, jonka vakavuutta ei tule vähätellä. Siitä tarvitaan lisää tietoa kaikkialla yhteiskunnassa.

Tärkeä aihe haastaa ja kiinnostaa

Kaikkialla maailmassa teini-ikäisiin kohdistuu monenlaista sukupuolistunutta väkivaltaa niin koulu- kuin vapaa-ajalla. Näin on myös Suomessa, vaikka meillä on jo vuosia tehty arvokasta tasa-arvo- ja hyvinvointityötä. Nuorten tilanne on monelta osin samankaltainen kaikissa hankemaissa, vaikkakin tiedoissa, asennoitumisessa ja auttamisen rakenteissa sekä koulutusjärjestelmissä on maakoh-
taisia eroja. Kaikkialla kouluammattilaiset kaipaavat parempia välineitä ilmiön

Nuoriin kohdistuvan sukupuolistuneen väkivallan muotoja

Alle on koottu keskeisiä huomioita sekä hankkeessa kerätyn aineiston että aiemman tutkimuksen perusteella. Lista ei ole tyhjentyvä.

- Sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiä halventava nimittely (homottelu, työttömyys jne.).
- Yksilön valintoja rajaavien stereotyyppien ja oletuksien viljely (pojat on poikia, kunnan poika/tyttö tekee näin, tytöt eivät osaa jotakin jne.).
- Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvä huomauttelu ja ”harmiton läppä” (kehollisten muutosten tai ominaispiirteiden kommentointi, huorittelu, seksismi jne.).
- Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvien syrjiminen (jätetään yksin, asetetaan toistuvasti ei-toivotun huomion kohteeksi, muut häpäisykeinot).
- Digitaalinen väkivalta (intiimien kuvien luvaton levittäminen, sukupuoli tai seksuaalisuutta loukkaava kommentointi sosiaalisessa mediassa, muut verkkoväkivallan muodot).
- Seurusteluväkivalta (seurustelukumppanin pukeutumisen, ystävyys-suhteiden, rahankäytön tms. kontrollointi, pahoinpitely, seksuaaliväkivalta jne.).
- Seksuaalisen koskemattomuuden loukkaaminen (tahdonvastainen seksuaalissävyinen koskettelu, pakottaminen seksuaalisiin tekoihin, muut seksuaalirikokset).

tunnistamiseen sekä siihen puuttumiseen.

Nuoriin kohdistuvan väkivallan ilmiöt ovat osin samankaltaisia, osin erilaisia kuin aikuisten kohtaamat. Keskeistä on kuitenkin se, että nuorten voi olla haastavaa tunnistaa omia rajojaan tai oikeuksiaan. Siinä missä väkivallasta kertominen on vaikeaa kenelle tahansa, voi se olla nuorelle erityisen vaikeaa. Kokemukset sukupuolistuneesta väkivallasta satuttavat aina, mutta ne haavoittavat erityisellä tavalla sil-

lolin, kun käsitys itsestä on vasta kehitymässä.

Sukupuolistuneen väkivallan ilmiöitä on syytä tuoda esiin mahdollisimman moniulotteisesti niin yhteiskunnassa kuin ammattikoulutuksessakin. Aikui- nen voi silloin havahtua huomaamaan, miten myös omalla kohdalla esimerkiksi murrosiän tuomien kehollisten muutosten kommentointi tai asiaton kosketus on saattanut jäädä vuosiksi painamaan mieltä. Muisto kokemuksen epämiellyttävyydestä voi olla vahva mutta hahmoton, ellei sitä ole osannut sanoittaa.

Omiin kokemuksiin liittyvien tunteiden käsitteleminen voi olla haastavaa, raskastakin. Ammatissa toimivien on hyvä löytää tähän itselle sopiva tapa, jotta he voivat ammatillisina kohdata ja auttaa vastaavassa tilanteessa olevia nuoria. On tärkeää, että työyhteisössä vallitsee avoin ja rakentava ilmapiiri, jossa suhtaudutaan väkivaltakokemuksiin ja niistä puhumiseen yleisellä tasolla empaattisesti. Tätäkin varten tarvitaan koulutusta.

Niin oppilaitoksissa kuin muuallakin yhteiskunnassa ilmenevä sukupuolistunut väkivalta kytkeytyy totuttuihin valtarakenteisiin ja tätä kautta kysymyksiin tasa-arvosta ja vähemmistöjen asemasta. Sen taustalla vaikuttavat syvälle kulttuuriin juurtuneet oletukset ”oikeanlaisesta” käyttäytymisestä, identiteetistä ja ulko- näöstä. Syksyllä 2020 julkaistussa SUEK ry:n tutkimuksessa 16-vuotiaisiin ja sitä

vanhempiin suomalaisessa kilpaurheilussa kohdistuvasta häirinnästä on samansuuntaisia löydöksiä.

Liikunnan ja terveystiedon opettajat ovat kiistatta tärkeä ryhmä sukupuolistuneen väkivallan kitkemiseksi. Heille sekä opetustilanteet että opettavien aineiden sisällöt mahdollistavat aihepiirin puheeksi ottamisen erityisellä tavalla. He eivät kuitenkaan ole yksin avainasemassa. Olikin toivoa herättävää huomata, että haastatellut ja kyselyyn vastanneet olivat pääosin erittäin kiinnostuneita saamaan lisätietoja sukupuolistuneesta väkivallasta ja ohjeita siihen puuttumiseen.

Nuoruuden väkivaltakokemuksilla on merkittäviä haittavaikutuksia, sillä käsittelemättömänä niiden seuraukset jatkuvat jopa läpi elämän ja voivat vaikuttaa myös ylisukupolvisesti. On jokaisen aikuisen asia – kaikki aineenopettajat ja muut kouluammattilaiset, urheiluvalmentajat ja vanhemmat mukaan lukien – taata nuorille oppimista, kasvamista ja hyvinvointia tukeva kehon ja mielen rauha.

Kirjoittaja FT Satu Lidman työskentelee tutkijana Erase GBV -hankkeessa Tampereen yliopistossa.

Lisätietoa:

satu.lidman@tuni.fi
<https://projects.tuni.fi/erasegbv/>

Sukupuolistunut väkivalta, vastuullisuus ja eettisesti kestävä toimijuus kouluissa ja kasvatusalalla -hanke eli Erase GBV

■ Tavoitteena edistää sukupuolistunutta väkivaltaa koskevan tiedon valtavirustaistumista sekä vahvistaa ennaltaehkäisyn ja puuttumisen käytäntöjä.

■ Kaksivuotista hanketta (2019–2021) koordinoidaan Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa. Rahoittaja on Euroopan unionin Rights, Equality and Citizenship -ohjelma.

■ Tutkimuskumppaneita on Tampereen lisäksi Kroatiasta (Zagrebin yliopisto ja CESI-järjestö) ja Espanjasta (Blanquernan yliopisto ja Conexus-järjestö). Monialaista yhteistyötä tehdään lisäksi Jyväskylän kaupungin ja suomalaisten väkivaltatyön järjestöjen kanssa sekä taiteen kentällä.

■ Hankkeessa kehitettävä suomenkielinen verkkokoulutuspaketti tulee avoimesti saataville THL:n kautta (verkkokoulut.thl.fi).

Sähköinen terveystiedon preliminäärikoe 2021

LIITO ry:n sähköinen preliminäärikoe vuodelle 2021 on tilattavissa ja koe toimitetaan viimeistään tammikuun alussa. Koe vastaa tehtävämäärältään ja -tyypeiltään terveystiedon sähköistä ylioppilaskoetta.

Kysymykset sekä vastausohjeet toimitetaan sähköpostitse zip-tiedostona, jonka voi helposti liittää Abittiin.

Koe (ei vastausohjeita) on saatavilla myös ruotsiksi.

Preliminäärikokeet ovat koulukohtaisia, eli aineistoa ei saa antaa muiden käyttöön.

Hinta:

40 euroa / jäsenet, 55 euroa / ei jäsenet

Tilaukset: www.liito.fi

Liikunnan ja Terveystiedon Opettajat ry